

Despre ierarhia valorilor în „Doctrina substanței”

Anton ADĂMUȚ

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

antonadamut@yahoo.com

Abstract: The problem of substance is the most difficult issue raised by the theme of the concrete, because substance is both nous and history, and freedom and necessity. Since it cannot be given itself, it remains for the substance the ability to be possessed by mediation, and we find these in meanings. The number of meanings of an object is indefinite, and this indefiniteness requires a selection of meanings and the realization of a hierarchy in what becomes the hierarchy of values. The issue raised by substantialism is not a new one: what are the criteria according to which we operate the hierarchy of meanings / values? The criterion is that of the structure of concrete. We cannot think concretely if we do not make an in-depth adjustment to what the constitutive structure of the concrete means. Absolute presence is a given, an objectification, and the meanings of the given are all concrete and of different values. All these structures essential to the concrete and unified by substance will form the substantial structures. They are polarized on the devolving axis and bears polarization due to the polarization of the substance itself towards the pole of nous. This is more substantiated than the pole of necessary reality. The devolving axis transmits to the substance the character of bidimensionality, and its resultant is the necessity-nous function. On this resultant, the substance behaves differently. As long as it is the pole of the necessary reality, the substance realizes the concrete structure, the presence, and on the nousic dimension, seen as a knowing pole, its nousic (noocratic) value is realized. There are degrees of reality in relation to the need-nous axis and they can be best detected in the categories of the substance. The imperative of fullness (or of organicity) tells us that there are no privileged areas of the real, that historical reality must be seen in its fullness. We are interested in the fact that, being all the values of the substantial body, their interactive hierarchy is given by organicity. Let's see how!

Keywords: *Camil Petrescu, noocracy, hierarchy of values, organicity, history, substance, concrete.*

1. Introducere

Răspunzând la întrebarea care viza conținutul *Doctrinei Substanței*, Camil Petrescu spunea odinioară cum că lucrarea „cuprinde două părți. O parte de examen critic al sistemelor anterioare și apoi o parte constructivă.” [Netea 1943: 7]. La partea constructivă, la aceea care se preocupă de axiologie, mă voi referi pe scurt în textul de față.

„Sunt mult mai izolat decât se pare chiar. Nu am nimic comun cu nici un scriitor român.” [Netea 1943: 6]. Și nici cu vreun filosof, cu mici excepții, nici de la

noi, nici de aiurea. Doar, după cum se exprimă Camil Petrescu, „tovărășii de tramvai” (fraternizează, totuși, cu Zarifopol și Caragiale, cu Stendhal și Proust, cu Bergson și Husserl). Și aceasta pentru că substanța este participare la concret și ca atare nu poate evita „asemănări de suprafață”. Ortogeneza își comandă o teorie a valorilor și o etică. Ea implică în mod necesar și noocrația. Aceste trei domenii reprezintă un substanțialism aplicat realității necesare, partea practică a filosofiei camilpetresciene. Încercarea de a pune de acord istoria, ca realitate necesară, cu substanța, nu este însă o invenție a substanțialismului. Demersul aparține filosofiei de sistem și a fost practicat de Platon (din care Camil apreciază perspectiva teoriei politice), Descartes (de la care preiacogito–ul), Kant (la care apreciază caracterul transcendent al concretului) și Hegel (pentru care logica dialectică este o logică a absolutului concret).

Filosofia lui Camil se revendică însă de la Husserl și Bergson. Bergson este apreciat pentru intuiția duratei, Husserl pentru intuiția esențelor. Celor doi, filosoful român le reproșează următoarele: Bergson substituie experienței intuiția duratei, Husserl substituie experienței intuiția esențelor. Intuiția duratei trecută prin filtrul intuiției esențelor și realizată prin reducere devine, la Camil, intuiție substanțială care adaugă intuiției husserliene semnificația concretului. De aceea, la fel ca fenomenologia, substanțialismul lui Camil nu este un studiu al aparențelor, ci o intuiție a esențelor. În ultimă analiză, fenomenologia pune problema semnificației ontologice a fenomenului, pune între paranteze întrebările metafizice privitoare la ființă, pentru a putea trata într-o manieră autonomă întrebările despre aparență. Din acest motiv, crede autorul nostru, teza principală este aceea a conștiinței care se dirijează spre conținuturi de gândire ce-i sunt exterioare. Fenomenologia este incapabilă de a explica ordinea istorică. Husserl opune conștiința biologicului și o separă de psihologie, rezervându-i domeniul fenomenologiei pure. Noocratul adaugă o nouă dimensiune intuiției esențelor, și anume substanța, văzută ca o creație individuală și recunoscută social. Creația substanțială este exclusiv individuală, recunoașterea ei este una socială. Această recunoaștere este ierarhică, în vârful ierarhiei se află noosul, substanța este ultima treaptă către noos, iar noosul transcendent nu este altceva decât eul transcendent în sens husserlian. Vederea noosică este aspirație către absolut, pretinde un itinerar, dar nu și un punct final, caz în care vederea noosică e un fel de metafizică a sensibilității pe care toți oamenii o au, dar nu toți au și semnificația ei. De aceea Camil definește omul ca fiind o întâlnire a concretului lumii necesității cu concretul lumii cunoașterii și concretul libertății. Aceste trei realități se află într-o unitate indestructibilă. Concluzia este: tot ceea ce există, există ca esență și e dat în mod absolut. Toate acestea stau sub exigența unei metode numită metoda substanțialistă. Scopul ei este acela de a reintegra esențele în concret, ceea ce revine la capacitatea de a elimina înțelesuri pentru ca astfel să se ajungă la înțelesul real. Prin urmare, a gândi concret înseamnă a elimina înțelesuri [Adămuț 2010], a avea capacitatea de a vedea sensibil.

2. Ierarhia valorilor

În cazul de față, axiologia mijlocește între ortogeneză și noocrație, prin urmare este nevoită să folosească un termen pe care echivocitatea nu-l face dispensabil: valoarea. Echivocitatea cuvântului vine din faptul că el este folosit relativ la totalitatea concretului și cuprinde și zonele de indeterminare. Filosofia însă, de orice fel va fi fiind, este datoare valorii în felul: „noi socotim problema valorii atât de importantă încât fără o clarificare a ei, filosofia însăși ni se pare o aventură ratată.” [Petrescu 1988, vol. II: 85]. Clarificarea este cu atât mai necesară cu cât ceva poate fi valoare în raport cu un motiv de preferință față de structura concretului, și funcție de structură stabilim ierarhia. Devenită ordine, preferința dă ierarhia valorilor. Orice ierarhie se subordonează unui criteriu, și problema criteriului este problema activității conștiente. Ea ne poate oferi „scara de preferință a preferințelor” [Petrescu 1988, vol. II: 85]. Problema nu suportă parțialitatea ca soluție, doar vederea integrală a concretului putând aduce clarificarea. Condiția criteriului este unicitatea lui și unicitatea o poate afla numai în substanță. Dar cum substanța este condiționată noosic, criteriul ei va fi cel noocrat. Axiologia și etica vor promova doar acele valori care nu contravin noocrației, încât noocrația are funcția de coordonare a preferințelor subiective cu ierarhia substanțială a structurilor istorice. „Este etic ceea ce nu contrazice această coordonare și în măsura în care o favorizează sau dimpotrivă.” [Petrescu 1988, vol. II: 86].

În acest caz istoria, ca ordine a realității necesare, se conjugă cu ordinea substanțială și conjugarea lor dă ordinea noocrată. Istoria realizării substanței introduce noocrația sub condiția devoluției pentru ca substanța să se desăvârșească. În ceea ce privește evoluțiile în subspecie, criteriul lor este condiționat substanțial prin ceea ce numim „ordinea apariției lor în istorie” [Petrescu 1988, vol. II: 87], pentru că și ele urmează, chiar dacă dialectic, axa necesitate-noos (sau progresul substanțial). La modul cel mai general, și plecând de la axa comun istorică a evoluției și a devoluției, deosebim valori biologice (în evoluția orizontală) și valori noosice (în cea devolutivă). Valorile biologice au o necesitate absolută care la cele noosice lipsește. Interesează însă faptul că, fiind toate valori ale corpului substanțial, ierarhia lor interactivă este dată de organicitate. Organicitatea ca interacție, adică morfismul ei, este în funcție de substanță.

Aici se insinuează însă pericolul confuziei între substanța însăși și organicitate, or al treilea termen este doar o manifestare substanțială, și încă una creată, nu implicată. De aceea Camil crede necesar de a renunța la acest termen („organicitate”) atunci când îl punem în legătură cu teoria valorilor și cu etica. Putem păstra numai analogia organicistă: „Sensul substanțialității trebuie înțeles în analogie cu organicitatea, pe care de altfel o implică (vorbesc de sens, căci substanța însăși nu implică organicitatea ci o creează), așa cum implică la rândul ei, organicitatea coeziunea materiei, așa cum coeziunea materiei implică necesitatea energiei.” [Petrescu 1988, vol. II: 92]. Toate aceste implicații discursive au ca substrat substanța însăși, încât discursivul, ca implicație, este modalitate istorică pentru substanță. În substanță este dat motivul noosic al coeziunii pe întreaga scară

a istoriei, și substanța se opune astfel dialecticului nu negându-l, ci formând cu el o funcțiune dată într-un cuplu istoric (axa evoluție-devoluție). Termenului „organicitate” i s-ar putea substitui acela de „simfonie”, măcar că acesta are limita unei prea mari specificități, și Camil se vede nevoit să propună, e drept, cu titlu provizoriu, sintagma „intricații sincrete” [Petrescu 1988, vol. II: 93], sau formula: „sub condiția substanțialității” [Petrescu 1988, vol. II: 93], iar când e vorba de necesitatea istorică sintagma devine: „sub condiția istorică” [Petrescu 1988, vol. II: 93]. Toate formulele vizează un singur moment privit dintr-o triplă perspectivă: cea a substanțialității, a necesității și a formei lui organice. Valoarea însăși poate fi un astfel de moment de vreme ce este un act de preferință existențială, adică ea cuprinde cele trei perspective ale momentului și formulele aferente.

3. Valorile subiective (sau presubstanțiale)

Corpul substanțial devenit conștiință este „valoarea biologică individ-om” [Petrescu 1988, vol. II: 88]. Orice preferință, care abia apoi este supusă unui criteriu, suferă postulatul actului (formula lui este: nici un act nu poate fi act imediat pentru el însuși), încât presupune alteritatea. Preferința existențială indică o corelație între cel care preferă și ceea ce este preferat, corelație simplificată în raportul subiect-obiect. „În această corelație inițială, sistemul de valori este dat în funcție de subiect și numim toate aceste valori, valori subiective.” [Petrescu 1988, vol. II: 93]. Camil le numește și „presubstanțiale” dar, la nivelul doctrinei lui, în afară de substanța însăși, totul este presubstanțial. Concretul însuși nu este substanța dacă este dat într-o intuiție esențială și nu este reintegrat. Tripticul ontologic substanțialist poate fi redus, chiar cu riscul de a gândi logic, la formula: substanță-presubstanță-substanță, și totul se petrece în termenul mediu. Ca valori subiective puteau fi numite pre-presubstanțiale, altfel e o *petitio principii* dublată de o *ignoratio elenchi*. Primește ca adevărat tocmai ceea ce caută și eludează ceea ce trebuie dovedit. Valorile subiective sunt reglate de dorințe și de rezonanța organică a dorințelor. Subiectivul le dorește înainte de a le poseda și, prin posesie, se satisface organic. De aceea mai sunt numite valori cenestetice. Ele conservă biologic individul și, astfel fiind, poziția lor este una subalternă. Sunt pseudo-valori, spune Camil, și faptul că sunt considerate valori e o „pedanterie pozitivistă” mai mult decât un demers justificat. Materialitatea lor brută le face să fie confundate cu bunurile, iar determinarea lor cenestetică anulează, prin subiectivizare extremă, criteriul frumosului. La nivelul organicului, „subiectivismul valoric este imperiul bestialității” [Popa 1972: 56] pentru că e reglat de dorință, plăcere, durere, sexualitate. Legea subiectivismului valoric e „legea ritmului dialectic: nevoie-satisfacție-saturație-dezgust” [Petrescu 1988, vol. II: 96]. Dacă modalitatea criteriului este în judecată, atunci valoarea implică o judecată de valoare. Nu este cazul aici și, din acest motiv, Camil Petrescu nu vede în valorile subiective (care sunt valori vitale) nici măcar valori-mijloc, și aceasta ca o consecință a spiritualismului implicit al doctrinei profesate. Este adevărat că valorile cenestetice nu sunt singurele valori subiective, ele sunt doar o subdiviziune. Într-un tablou

concret al valorilor, în dreptul valorilor (pseudo-valorilor) subiective, întâlnim trei trepte de valori: cele organice (inteligența, sănătatea, forța fizică), cele nutritive (bunurile materiale), și valorile regulative (cenestetice, singurele tratate de autor). Mai aflăm și valorile potențiale care sunt accesibile numai individului de geniu.

4. Valorile istorice

Alături de valorile subiective autorul află, ca valori încă nesubstanțiale, pe acelea istorice. Valorile istorice sunt o depășire a celor subiective și însăși ieșirea din subiectivitate este un act de valoare. Practic, în urma acestei depășiri începe să se contureze domeniul valorilor, încât părăsirea subiectivității nu este altceva decât obiectivarea gândirii concrete. Dar depășirea subiectivității (sau individuației, mai corect) nu este urmată în mod necesar de înscrierea a ceea ce s-a eliberat din individuație pe linia valorii substanțiale. De regulă eliberarea se încadrează colateral și evoluează istoric în subspecie. Valorile substanțiale corespund devolutivului în timp ce valorile istorice, înscrise evolutiv, nu capătă obiectivarea ca atare, ci doar grade de obiectivare. Depășirea subiectivității echivalează depășirii organicului și, indiferent dacă depășirea s-a realizat substanțial sau evolutiv, ea este valoare și se ierarhizează. Tabelul valorilor istorice cuprinde două mari grupe: valorile organice și valorile culturale. Prima grupă ne demonstrează că depășirea subiectivității se realizează tot într-un mod biologic, prin forme de subiectivitate colectivă, grație instinctului de asociere și colectivitate organică și se supune ierarhiei: familie, clan, trib, popor, națiune, rasă, omenire unificată. Această ierarhie constituie structura speciei și ordinea își impune propriul ei criteriu, adică aceste valori se acoperă unele pe altele. Pentru că reprezintă structura speciei, le numim și valori structurale. Subiectivitatea rămâne sub forma ei colectivă și tocmai ea este aceea care caracterizează raportul interacțiilor. Postulatul devoluției cere ca valorile (începând de la familie, clan, etc.) să se integreze în cele imediat superioare pentru a putea realiza suportul istoric necesar substanței. Valorile istorice sunt, din acest motiv, auxiliare pentru substanțialism și în ele acesta își află un mijloc. Colectivitatea apoi nu este dată de numărul indivizilor care o compun, ea este o funcție și scopul ei nu este de a avea o majoritate (pe care o poate construi prin spor dialectic), ci o minoritate substanțială, la fel cum „organismul individului este reprezentat efectiv nu prin organele cele mai mari cantitativ, ci prin cele vitale” [Petrescu 1988, vol. II: 103]. O astfel de minoritate nu este funcție a valorilor organice ci a celeilalte categorii a valorilor istorice, și anume valorile esențiale structurale (cele culturale). Acestea se împart în valori de relație (arta, știința și tehnica, evolute în subspecie, pentru că altfel ar fi fost valori substanțiale), și valori regulative (comunități și instituții). Din perspectiva devoluției, colectivitatea are menirea de a fi suportul valorilor substanțiale și de a se constitui în medii favorabile geniilor pentru a facilita progresul substanțial. Au a se menține într-un echilibru organic în care se poate manifesta substanța. Valorile culturale trebuiesc deosebite de cele substanțiale, deși la prima vedere putem spune că substanța nu este altceva decât cultura. „Valorile culturale sunt valorile substanțiale, reluate de mediu.” [Petrescu 1988, vol. II: 112],

ele asigură comunicarea dintre indivizi și apoi dintre colectivități. Ele însă nu sunt decât evoluția în subspecie a valorilor substanțiale. Cultura este, pentru Camil Petrescu, formă a substanței, dar nu a substanței ca atare ci în situația substanței de a fi aservită dialectic. În forma ei culturală substanța decade, dar nu este dezorientată noosic. Subspecia e, în final, tot sub condiția substanței.

Istoria nu se poate dispensa de o teorie a valorilor. În centrul axiologiei substanțialiste aflăm problema criteriului valorii care validează filosofia însăși. Criteriul de ierarhizare devine criteriul noocrației sub condiția eticului. Etica integrată noocrației nu poate promova nici o valoare care să-i contravină încât, din punct de vedere noocratic, criteriul etic este infailibil. Valoarea adevărată este cea substanțială și ea cuprinde în sine depășirea subiectivității și reintrarea în dimensiunea obiectivării. Pe direcția posedării substanței apare, la un moment neprecizabil, indefinit, dar cât mai adânc, valoarea. Dimensiunea ei nu se raportează la subiect ci la polul noosic. Valorilor subiective le urmează cele istorice (organice și culturale). Vorbind despre cele organice autorul se simte obligat (din pricina deselor discuții din epocă) la o digresiune rasială. Combătând rasismul, Camil Petrescu subliniază că puritatea rasială este un proces de specificare (sau de de-specificare) dus la extrem și care contravine substanțialismului. Un popor specificat rasial este condamnat la evoluție în subspecie. Purismul rasial și superioritatea rasei nu sunt numai o iluzie ci și o contravenție față de evoluția corpului substanțial.

5. Valorile substanțiale

Axei devolutive a devenirii universale îi corespund valorile substanțiale (ortologia substanțialistă). Valoarea substanțială are ca esență depășirea. Din această perspectivă, „valoarea e sensul depășirii subiectivității, adică e dimensiunea obiectivării” [Petrescu 1988, vol. II: 97]. Problema depășirii, ca intimitate a valorii substanțiale, ridică însă un mare semn de întrebare: depășirea este realizată în obiectivare; toate dimensiunile și laturile obiectivării se unifică într-un *ce* comun – substanța. Întrebarea este: când începe, pe dimensiunea substanței, depășirea, dacă substanța este, într-un anume sens, depășirea însăși? În această problemă Camil Petrescu pare, cumva, a se rătăci în subspecie. Ofer, pe larg, explicația camilpetresciană: „când începe pe aceste dimensiuni depășirea? Răspunsul înseamnă o nouă implicare a ei (a depășirii care se obiectivează – n.m.), și anume când e depășit un anumit «normal», care e considerat ca măsură a subiectivității, a individului. Nu putem preciza când e depășită această măsură, fiindcă e o zonă de indeterminare, dar nici nu are importanță, fiindcă în ceea ce privește valorile, sensul dimensiunii e sens unic și numai maximul realizat are cu adevărat importanță.” [Petrescu 1988, vol. II: 97]. Acest sens unic al depășirii este acela care salvează substanțialismul din și de toate dificultățile. Natura depășirii este dublă, realizată în perigetice, subiectiv și individual, are în vedere perpetuarea (descendența), iar în apogetic depășirea subiectivă cunoaște o succesiune care se deplasează dincolo de colectivitățile subiective și, ideal, dincolo chiar de cultura unei epoci.

6. Geniul

Sensul valorii crește pe măsură ce este accentuat noosic și când acest sens, care este un destin substanțial, este însoțit de acte de valoare, coabitarea celor două elemente formează personalitatea (geniul ca agent de obiectivare în artă, știință sau în act, adică eroul). Geniul este cu necesitate orientat noosic; eroul poate evolua în subspecie atunci când obiectivarea lui, ca realizare în act, nu este orientată substanțial. Valoarea este în acest caz incidentală și chiar se opune substanței (un gurmand care moare în urma unui ospăț pe care îl consumă într-un timp dat, sub condiția pariului, nu e un erou; e doar un incident aici, un accident la substanță). Personalitatea apare când este afirmată conștiința depășirii subiectivității într-un comportament opus crispării eului biologic. Personalitatea, singură purtătoare a valorilor substanțiale, este rezultanta unui act de dedublare prin depășirea limitei eului biologic și prin eliberarea interioară a noosului drept consecință a depășirii sau a înfrângerii eului. Eului îi este destinată, prin depășire, obiectivarea, dar nu orice obiectivare devine valoare substanțială (arta, știința, tehnica, sunt valori substanțiale atunci când nu sunt subspecioase). Geniul e acela care are sensul semnificațiilor, sensul ierarhiei valorilor și al esențialității, care poate reface tot concretul trecut și îl poate depăși (concretul și lumea) într-o experiență care nu poate fi decât nouă. Așa stau lucrurile din perspectiva substanței. Din aceea a evoluției în subspecie, „geniul a fost privit mai curând ca o infirmitate, foarte depreciat cât timp individul a fost în viață și foarte apreciat mai târziu când devine valoare politică utilă la extrem și fără pretenții. De altfel, pentru uzul politic s-au creat totdeauna genii *ad-hoc*.” [Petrescu 1988, vol. II: 127], la fel cum politica s-a folosit de complicitatea intelectualilor.

7. Erosul

În ceea ce privește erosul, el este cercetat ca o valoare separată și este „forma latentă” a noosului istoric, e o formă „universală individuală”. Noosul se supune necesității și erosul este chiar modalitatea prin care noosul caută a se elibera. Fiindcă noosul se autovizează, erosul este nostalgia noosului față de sine. În acest caz, dacă noosul devine istorie și erosul îi este un instrument, erosul devine și motiv fundamental al istoriei. Erosul este aici o valoare prin integrare în substanță, prin substanțializarea lui noocrată, și numai așa el rămâne o valoare substanțială. Se poate însă ca erosul să se transforme în sentiment, să determine valorile cenestetice și, în calitate de sentiment, erosul, devenit erotic, „este rezonanța organică a unei lipse ori a unei satisfacții” [Petrescu 1988, vol. II: 122]. Sentimentul se supune și el ritmului dialectic și punctează etapele: dorință, nevoie dureroasă, satisfacție, saturație, dezgust. „Viața sentimentală e un amestec de interese fiziologice, vanitate și literatură. Dramele istoriei au la bază absolutizarea sentimentului.” [Popa 1972: 58] care este dialectizat. Elementul de originalitate pe care îl aduce autorul este acela că nu saturația e sublimul în eros, ci momentul de după saturație, după ieșirea din bestialitate, când dorința se vede lipsită de obiectul biologic, dar aceasta după ce a fost satisfăcută. „Forma superioară a iubirii devine dorința de a provoca bucurii și

voluptate, nu de a primi.” [Petrescu 1988, vol. II: 125]. A le primi ține de faza primară, a le oferi înseamnă deja a polariza noocrat erosul, a-l elibera prin depășire de subiectivitatea eului biologic, a-l re-transforma din erotic în eros (sinceritate, loialitate, justiție, sacrificiu).

8. Postulatul noocrat al valorilor istorice

Axiologia sfârșește într-un postulat etic conform căruia nici o valoare istorică superioară nu trebuie să se opună uneia inferioare sau egale, ci să fie solidară cu ele și să le susțină. Sigur, postulatul afirmă că așa ceva are loc numai în condițiile în care valoarea inferioară, sau egală, nu intră în conflict cu valoarea care se oferă ca sprijin. Toate valorile istorice sunt solidare între ele și sunt subordonate valorilor substanțiale. Nici o valoare, oricare ar fi rangul ei, nu poate cere suferința sau sacrificiul unei valori subordonate. Acest postulat este numit „postulatul noocrat al valorilor istorice” [Petrescu 1988, vol. II: 129]. Și, după Camil, „este echivalentul material al eticii formaliste a lui Kant” [Petrescu 1988, vol. II: 129]. Acest postulat etic, și realizarea lui, constituie dimensiunea noocrată a substanțialismului.

9. Nu-l prinde kitschul pe Camil!

„Camil Petrescu a fost ca filosof multă vreme necunoscut – și mai este necunoscut de mulți profesioniști și azi, după publicarea tratatului său, *Doctrina Substanței*.” [Ianoși 1996: 179]. Pentru Camil, urcușul muntelui abia începe¹, pentru Camil, „cel mai circumspect autor din câți au existat în istoria literaturii noastre. El refuză tot ce vine de la alții. Dar nu refuză irevocabil [...]. Scopul său este să controleze autoritar și în cele din urmă dictatorial actul creației, ca și relația autor-cititor [...]. În manifestările sale descifrăm intenția nemărturisită de a produce singur totul în materie de literatură, de a nu depinde de nimeni (când a avut nevoie de o filosofie, și-a creat și o filosofie, substanțialismul).” [Ștefănescu 2005: 171]. Camil a fost mereu un convalescent. Pentru această îndelungă perioadă, a meritat să îndure boala. A găsit mereu prilejul favorabil de a-și cauționa dezamăgirea și a sperat să merite cerul făcând din pământ un iad. În tot cazul, Camil nu a trăit fericit fără să o știe.

„Nu știu în ce măsură posteritatea se va ocupa și va găsi vreun interes în lucrările mele științifice. Presupun că, da.” [Petrescu 1988, vol. I: 51]. Nu a presupus bine!, iar puținele excepții confirmă regula. „Mi-e teamă însă că această posteritate nu e foarte dispusă să acorde *Doctrinei Substanței* creditul și atenția care fac ca o asemenea carte să fie citită.” [Paleologu 1997: 164]. Un protectorat infam îl înconjoară și întreaga lume nu este născută decât pentru a-i fi împotrivă, să-l șicaneze, să-i încetinească, pentru că nu o poate împiedica, dispoziția științifică.

¹ „Lumea obișnuia să-l tituleze după prenume. Așa continuăm să-l numim și noi: «Camil». Să ni-l imaginăm pe Blaga – «Lucian», pe Călinescu – «George». Exclus. De unde această familiaritate? Felul lui a fost și nu prea a fost democratic. De condiție modestă, chiar obscură ca proveniență, el se mândrea de a fi un «ales». Se considera predestinat pentru multe, pentru toate. De aceea se și amesteca în toate.” [Ianoși 1996: 180].

Citez semnificativ: „Este de multă vreme un motiv de surprindere că opinia noastră publică intelectuală, deși încunoștiințată pe cele mai diferite căi de existența unui voluminos manuscris filosofic al lui Camil Petrescu, nu s-a arătat sensibilizată și nu a înconjurat cu atenția cuvenită fenomenul astfel consemnat [...]. Cei care l-au putut consulta (manuscrisul – n.m.) au avut însă ocazia să atragă atenția asupra însemnătății lui. Lipsa unui interes mai susținut față de opera filosofică a uneia dintre cele mai interesante personalități filosofice din România inter și postbelică s-ar putea explica și prin scepticismul cu care colegii săi de generație au privit vocația filosofică a lui Camil (ne aducem aminte de o convorbire cu Vladimir Streinu și de atitudinea sa, total neîncrezătoare față de afirmațiile noastre cu privire la existența și valoarea scrisului filosofic al lui Camil). Este sigur că mulți s-au îndoit pur și simplu de posibilitatea unui «sistem filosofic» al lui Camil, și când au luat totuși cunoștință de existența lui au refuzat să o înregistreze.” [Tertulian 1977: 252-253]. Camil însuși vorbește în „Nota Preliminară” la manuscrisul său de „un soi de ticăloasă punere sub interdicție” [Petrescu 1988, vol. I: 51]. Camil nu s-a dezis: „cazul meu e un caz particular cu o notă de grotesc tragic.” [Petrescu 1988, vol. I:51].

Certat cu toată lumea, mai puțin cu sine, autorul, construindu-și un auto-statut singular, este singularizat prin ignorare și de ceilalți. Ideea sinuciderii se insinuează, devine constantă, este calculată matematic, devine soluție logică. Părăsește apoi ideea suicidului printr-o conversie specifică propriului caracter. „Trebuie să mă port ca un stăpân”, este ideea substituit, „și să nu mă mai intereseze părerea celorlalți”; „un măcelar nu cere despre el părerea bouului pe care-l taie. Deci n-am nevoie de stima bunilor mei vecini de viață.” [Petrescu 1975: 40]. Se războiește, distruge personalități fabricate, negativizează, aruncă lumea la picioarele lui din refuzul de a i se închina, lucru pe care, de altfel, nimeni nu i-l cerea. Încearcă să fie indiferent față de stima contemporanilor dar nici nu poate trăi fără de ea. Morbul polemicii îi este constitutiv și îl constituie. Se lamentează, își acordă consolații: „Superioritatea unui om n-a constat niciodată în a colecționa omagiile mulțimii, ci în a suporta disprețul ei.” [Petrescu, 1975: 41-42]. Interesant că prin 1920 scria exact același lucru lui Constant Ionescu, un bun și vechi amic (sună ciudat pentru Camil: și bun și vechi!): „ca răspuns la o scrisoare a mea, el mi-a trimis, de la Timișoara, în august 1920, un răvaș din care reproduc câteva fraze: «Fac eforturi uriașe de a avea faptele mereu în față, ca prezente. Creația este un act concret, care depășește orice considerații de puritate. Nu există concret pur! [...]. Țin să arăt, din prima clipă, că sunt periculos: n-am nevoie de stima «bunilor mei vecini de viață!» Superioritatea nu constă în a colecționa omagiile mulțimii, ci în a suporta disprețul ei.» [Ionescu 1968: 134, nota 1].

Refuzat, nu îi rămâne altceva decât să accepte, tot prin refuz, un lucru pe care îl detestă: discontinuitatea și disconfortul pe care acestea le presupun. În pofida acestui disconfort scriitorul visează la o prolificitate care nu poate trezi decât o omenească invidie. Vorbind despre *Doctrina Substanței* ne spune în „Prefață” că materialul însumează cam 800 de pagini și, *nota bene*, e doar o pătrime din tot ce ar fi trebuit să constituie lucrarea în întregul ei. Ba accesoriile bibliografice ar fi dus

întreprinderea la nu mai puțin de 14-15 volume [Petrescu 1988, vol. I: 54]. Mai pentru oricine asta ar suna cam kitsch. Nu și pentru Camil, pe el nu-l „prinde” kitschul chiar dacă filosoful Camil poate trimite, uneori, gândul la așa ceva. Dovadă extremele, tipice kitschului, și aleg aici, dintre multele extreme, pe Noica și Țuțea. Într-o scrisoare datată 13 iulie 1943, Noica îi scria lui Camil Petrescu: „după impresia mea, dacă are cineva geniu în lumea românească, nu e exclus să fiți d-voastră. Numai că vă cheltuiți geniul în a apăra ceva care nu merită apărarea totdeauna.” [Scrisori către Camil Petrescu 1981, vol. II: 122], iar în misiva din 24 februarie 1980 adresată Floricăi Ichim, Noica adauga: „i-a lipsit (lui Camil – n.m.) puțin de tot (nici astăzi n-aș putea spune ce anume) spre a fi un geniu” [Scrisori către Camil Petrescu 1981, vol. II: 123]. Asta într-o extremă. În cealaltă citim despre Camil cum că ar fi un „impostor filosof” [Țuțea 1992: 99-100], nici mai mult nici mai puțin! Clar lucru este: nu-l prinde kitschul pe Camil...

BIBLIOGRAFIE

- Adămuț 2010: Anton Adămuț, „Camil Petrescu”, în *Enciclopedia On-line a Filozofiei Românești*, disponibil la adresa: <https://www.romanian-philosophy.ro>.
- Ianoși 1996: Ion Ianoși, *O istorie a filozofiei românești – în relația ei cu literatura*, Cluj-Napoca, Biblioteca Apostrof.
- Ionescu 1968: Constant Ionescu, *Camil Petrescu, Amintiri și comentarii*, București, Editura Pentru Literatură.
- Netea 1943: Vasile Netea, *De vorbă cu Camil Petrescu*, interviu în „Vreamea”, anul XVI, nr. 686, 14 februarie.
- Paleologu 1997: Alexandru Paleologu, *Despre lucrurile cu adevărat importante*, Iași, Editura Polirom.
- Petrescu 1975: Camil Petrescu, *Note zilnice (1927–1940)*, București, Editura Cartea Românească.
- Petrescu 1988: Camil Petrescu, *Doctrina substanței*, vol. I-II, ediție îngrijită, note și indice de nume de Florica Ichim și Vasile Dem. Zamfirescu, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Popa 1972: Marian Popa, *Camil Petrescu*, București, Editura Albatros.
- Scrisori către Camil Petrescu 1981: *Scrisori către Camil Petrescu*, vol. I-II, ediție îngrijită, prefață, note și indici de Florica Ichim, București, Editura Minerva.
- Ștefănescu 2005: Alex Ștefănescu, *Istoria literaturii române contemporane. 1941-2000*, București, Editura Mașina de Scris.
- Tertulian 1977: Nicolae Tertulian, *Experiență, artă, gândire*, București, Editura Cartea Românească.
- Țuțea 1992: Petre Țuțea, *Între Dumnezeu și neamul meu*, Editura Arta Grafică, București.